

І. М. Миценко,*доктор економічних наук, професор,*
ORCID 0000-0002-2749-5117,**М. О. Сухомлин,***кандидат економічних наук, доцент,*
ORCID 0000-0002-3722-5989,**О. В. Юрченко,***кандидат економічних наук,*
ORCID 0000-0003-4397-6698,e-mail: mignarodnaekonomika@gmail.com,*Центральноукраїнський національний
технічний університет, м. Кропивницький*

ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄС: СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ

Постановка проблеми. За сучасних умов глобалізації ступінь залучення будь-якої країни до міжнародних економічних відносин визначається значною мірою станом її зовнішньоторговельної діяльності. Розвиток і поліпшення умов зовнішньої торгівлі є одним із ключових факторів, які забезпечують міжнародну конкурентоспроможність країн.

Поглиблення зовнішньоторговельних відносин України з країнами Європейського Союзу (ЄС) завдяки підписанню економічної частини Угоди про асоціацію надало українським виробникам нові можливості збільшення своєї присутності на європейських ринках, але водночас супроводжувалося низкою проблем і ризиків для реалізації економічного потенціалу України. Головними з них є тарифні квоти за окремими групами товарів і високі технічні бар'єри входу на ринок ЄС для вітчизняних промислових підприємств. Ці два фактори суттєво нейтралізували переваги лібералізації взаємної торгівлі між Україною та ЄС, закріпленої в Угоді про асоціацію. Особливо болісними для вітчизняних виробників виявилися бар'єри технічного регулювання, які досі не знято. Переговори між Сторонами щодо укладання Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції (Agreements on Conformity Assessment and Acceptance of Industrial Goods (АСАА) (Угода про АСАА; Угода про «промисловий безвіз») тривають. У вересні європейські експерти завершили оцінювання української системи стандартизації і пізніше розпочнеться друга фаза оціночної місії ЄС щодо укладання Угоди про АСАА [1]. Її підписання виключить потребу у додатковій сертифікації української продукції, яку наразі проходять вітчизняні виробники-експортери, та пришвидшить процеси їх інтеграції на загальноєвропейський ринок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам сучасного стану і перспективам розвитку зовнішньоторговельної діяльності присвячено публікації та звіти міжнародних організацій, зо-

крема ЮНКТАД, ОЕСР [2; 3], дослідження зарубіжних [4-6] і вітчизняних учених. Так, у роботі [7] проаналізовано експортно-імпортні відносини України за географічною і товарною структурою, а також визначено експортний потенціал українських підприємств у контексті євроінтеграції.

У колективній монографії науковців Інституту економіки промисловості НАН України «Інноваційне Придніпров'я: гра на випередження» [8, с. 227-250] окремий розділ присвячено проблемам і напрямкам розвитку експортного потенціалу Придніпровського економічного району у контексті розбудови регіональної інноваційної екосистеми. Стан експортної діяльності України та Запорізького регіону в умовах пандемії коронавірусу висвітлено у статті [9]. Зокрема, її автором наголошено на відсутності в Україні ефективного діалогу влади і бізнесу для просування української продукції на зовнішні ринки.

Перспективи розвитку торговельних відносин між Україною та країнами Східної Африки розглянуто В. Ляшенком, Н. Осадчою, О. Галясовською, О. Книшек у роботі [10]. За результатами аналізу автори визначили країни Східної Африки, які є найбільш вигідними та перспективними торговельними партнерами для України. В іншій своїй роботі [11] автори зосередили увагу на аналізі можливостей збільшення обсягів експорту аграрної продукції на ринки ЄС, Азії та Африки. І. Підоричева у публікації [12] досліджує місце України у світі з виробництва та експорту сільськогосподарської продукції по групах.

Проте, розробленість питань у частині визначення пріоритетів поглиблення зовнішньоторговельних відносин України з країнами ЄС в умовах Угоди про асоціацію з позиції національних інтересів щодо розбудови конкурентоспроможної економіки є недостатньою і потребує подальших наукових пошуків, що **обумовило необхідність проведення даного дослідження та його мету.**

Виклад основного матеріалу дослідження. Про важливість зовнішньої торгівлі для економіки України говорить частка експорту у структурі ВВП, яка складає майже 40%. Якщо порівняти її з відповідною часткою минулих років (рис. 1), а також з

часткою деяких країн Східної Європи (рис. 2), то можна побачити, що Україна має потенціал для активізації експортних можливостей, насамперед, з Європейським Союзом як своїм ключовим торговельним партнером.

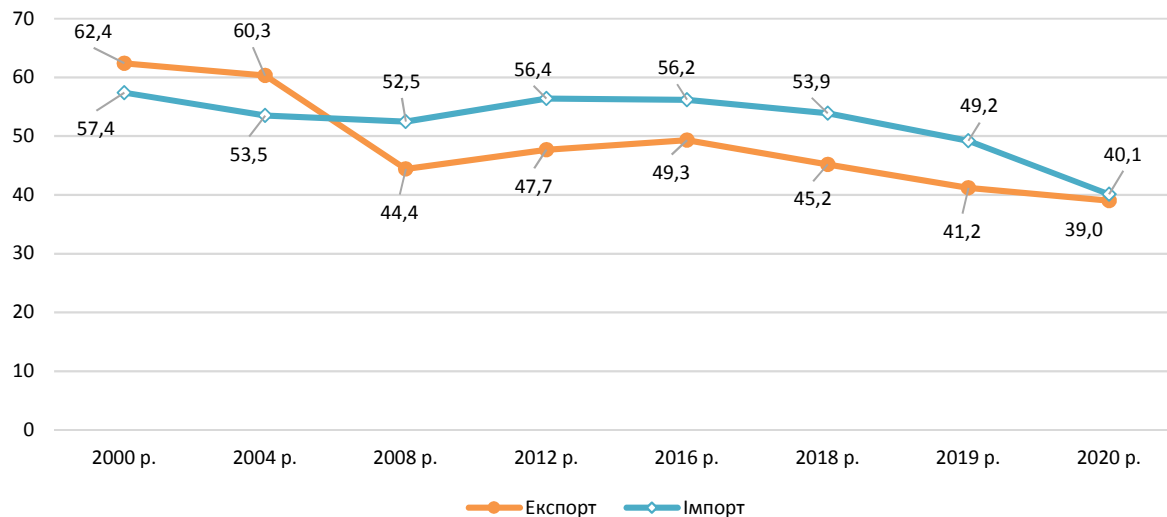

Рис. 1. Динаміка частки експорту товарів і послуг у ВВП України, %

Побудовано за джерелами [13; 14].

Разом із тим у структурі зовнішньої торгівлі України значною є частка імпорту товарів і послуг, яка стабільно перевищує експорт, обумовлюючи від'ємне сальдо торговельного балансу. Лише у

2020 р. частки імпорту та експорту майже зрівнялися, але суттєво впали порівняно з 2016 р. (див. рис. 1).

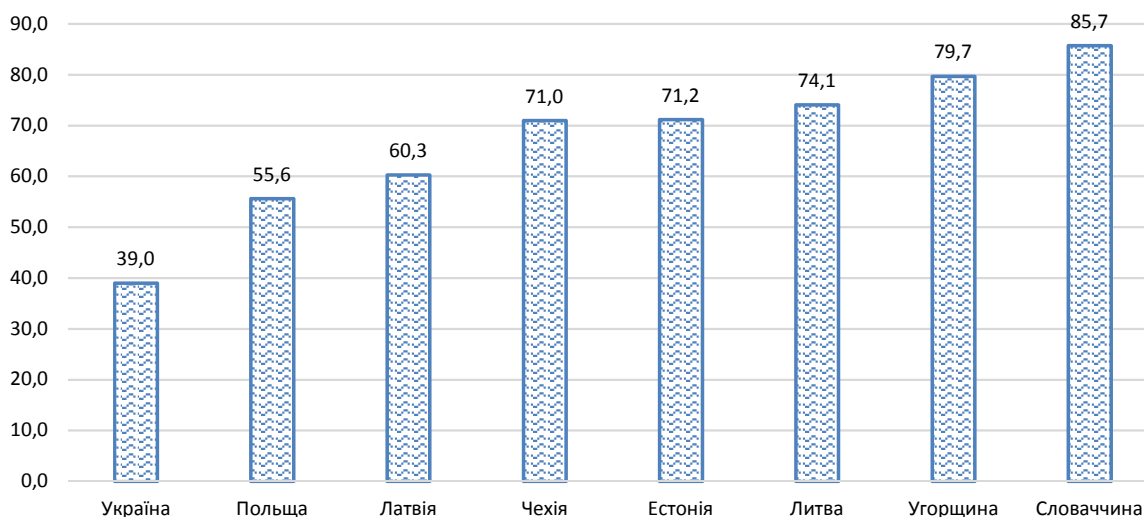

Рис. 2. Частка експорту товарів і послуг у ВВП України та деяких інших країн Східної Європи станом на 2020 р., %

Побудовано за джерелом [13].

На цьому тлі корегування Угоди про асоціацію, а також підписання Угоди про АСАА з урахуванням інтересів вітчизняних виробників є тими необхідними інституційними підвалинами, драйверами, які дозволять Україні активізувати зовнішньоторго-

вельну діяльність, з одного боку, а з іншого боку, – поглибити та диверсифікувати торговельну діяльність з країнами ЄС у напрямку підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Новий етап розвитку торговельно-економічних зв'язків між Україною та ЄС розпочався у 2014 р., коли набула чинності економічна частина Угоди про асоціацію та Україні було надано автономні торгові преференції. Починаючи з цього року, у структурі зовнішньоторговельного балансу України відбулися зміни. Так, якщо у 2013 р. частка країн СНД у загальному обсязі експорту становила більше третини, то у 2014 р. – вже 29,5%, а у 2015 р. – 24,2%¹; відповідно, у структурі зовнішньої торгівлі України почала зростати частка інших країн насамперед ЄС.

Дані табл. 1 свідчать про неухильний приріст протягом 2014-2020 рр. частки вітчизняного експорту до країн ЄС у загальному обсязі експорту порівняно з 2013 р. Проте, останніми роками ця частка скорочується внаслідок переорієнтації вітчизняних експортерів на ринки інших країн. Наприклад, у 2020 р. суттєво зросли обсяги експорту України до Гондурасу (на 18557,8% порівняно з 2019 р.), Домініканської Республіки (на 3200,4%) та Зімбабве (на 1924,1% порівняно з 2019 р.) [16]. Але ці тенденції не є стійкими, оскільки у I півріччі 2021 р. приріст експорту до Гондурасу і Зімбабве склав відповідно 1,2 і 2,3% порівняно з аналогічним періодом минулого року; високими залишаються лише обсяги експорту до Домініканської Республіки (приріст склав 550,0%) [17].

У 2020 р. Україна скоротила обсяги експорту до 21 країни ЄС, найбільше – до Мальти (на 78,6% порівняно з 2019 р.), Ірландії (на 38,4%) та Словаччини (на 37,0%) [16]. Позитивно, що у I півріччі 2021 р. український експорт скоротився лише до двох країн ЄС – Ісландії (на 47,4% порівняно з I кварталом 2020 р.) та Ірландії (на 30,7%) [17].

Упродовж 2013-2020 рр. Україна зберігала від'ємне сальдо торгівлі з країнами ЄС, але з 2014 р. воно суттєво скоротилося. Так, якщо у 2013 р. імпорту товарів і послуг з ЄС перевищував експорт українських товарів і послуг до цих країн на 10,8 млрд дол. США, то протягом 2014-2020 рр. цей показник коливався у межах 3,5-3,7 млрд дол. США, а коефіцієнт покриття експортом імпорту підвищився з 0,65 до 0,81-0,87 (див. табл. 1). Потрібно також відмітити, що у 2017 р. суттєво збільшився експорт української продукції до ЄС (на 4,3 млрд дол. США або на 27,4% порівняно з попереднім роком), що можна пояснити повним набранням чинності з 01.09.2017 р. Угоди про асоціацію з ЄС. Обсяги імпорту також у цей період підвищилися, але дещо меншою мірою (на 3,8 млрд дол. США або на 19,3%). Такі тенденції свідчать про підвищення ефективності зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС, але у той же час, слід визнати, є наслідком низької купівельної спроможності населення України, а отже, і попиту на європейські товари та послуги.

Таблиця 1

Динаміка зовнішньоторговельного балансу України з країнами ЄС

	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Експорт до країн ЄС, млн дол. США	20159,0	20383,0	15339,5	15827,5	20157,6	23100,1	24164,7	22085,2
Частка у загальному обсязі експорту України, %	26,9	31,8	32,8	35,1	38,3	40,3	37,7	37,2
Приріст / зменшення частки експорту порівняно з попереднім роком		4,9	1,0	2,3	3,2	2,0	-2,6	-0,5
Приріст частки експорту порівняно з 2013 р.		4,9	5,8	8,1	11,4	13,4	10,8	10,3
Імпорт з країн ЄС, млн дол. США	30969,6	24207,6	18075,9	19558,7	23330,2	26570,1	28738,4	26786,7
Частка у загальному обсязі імпорту України, %	37,2	39,8	42,1	43,9	42,4	41,8	42,4	44,6
Приріст / зменшення частки імпорту порівняно з попереднім роком		2,6	2,3	1,8	-1,5	-0,6	0,6	2,2
Приріст частки імпорту порівняно з 2013 р.		2,6	4,9	6,7	5,2	4,6	5,2	7,4
Коефіцієнт покриття експортом імпорту	0,65	0,84	0,85	0,81	0,86	0,87	0,84	0,82

Розраховано та складено за джерелом [18].

¹ Розраховано авторами за джерелом [15, с. 8].

Для того, щоб проаналізувати якісні характеристики зовнішньої торгівлі України з ЄС та визначитися з пріоритетами та можливостями поглиблення зовнішньоторговельних відносин між цими торговельними партнерами з урахуванням, насамперед, національних інтересів, звернемося до структури товарного експорту України та проаналізуємо, як вона змінилася в динаміці – до отримання Україною торгових преференцій, починаючи з 2014 р., і після станом на 2020 р.

Як видно з представлених на рис. 3 і 4 даних, основу товарного експорту України до ЄС у 2013 р. склали чорні метали – на них припадала майже чверть українського товарного експорту до ЄС. У 2020 р. ця частка знизилася на 11% і станом на 2020 р. складає 13,5%. Слід зазначити, що експорт руди, шлаку і золи також за досліджуваний період

зменшився – на 2,5%. Несуттєво, але знизилася обсяги експорту до ЄС зернових культур, насіння і плодів олійних рослин (на 0,8% по обох товарних групах). Натомість значно зросла в структурі товарного експорту до ЄС частка жирів та олій тваринного або рослинного походження – на 6,9%. Підвищилася і частка експорту до ЄС української деревини та виробів з деревини (на 1,6%), але найбільш позитивно, що у структурі товарного експорту України до ЄС зростає частка машинобудівної продукції високотехнологічного сектору, зокрема електричних машин (на 2,9%). У цілому, підводячи підсумок, слід зазначити, що якість українського товарного експорту до ЄС покращилася. Так, якщо у 2013 р. на три ключові сировинні експортні товарні групи України (чорні метали; зернові культури; руди, шлак і зола) доводилося майже 50% товарного експорту до ЄС, то у 2020 р. – вже 30,9%.

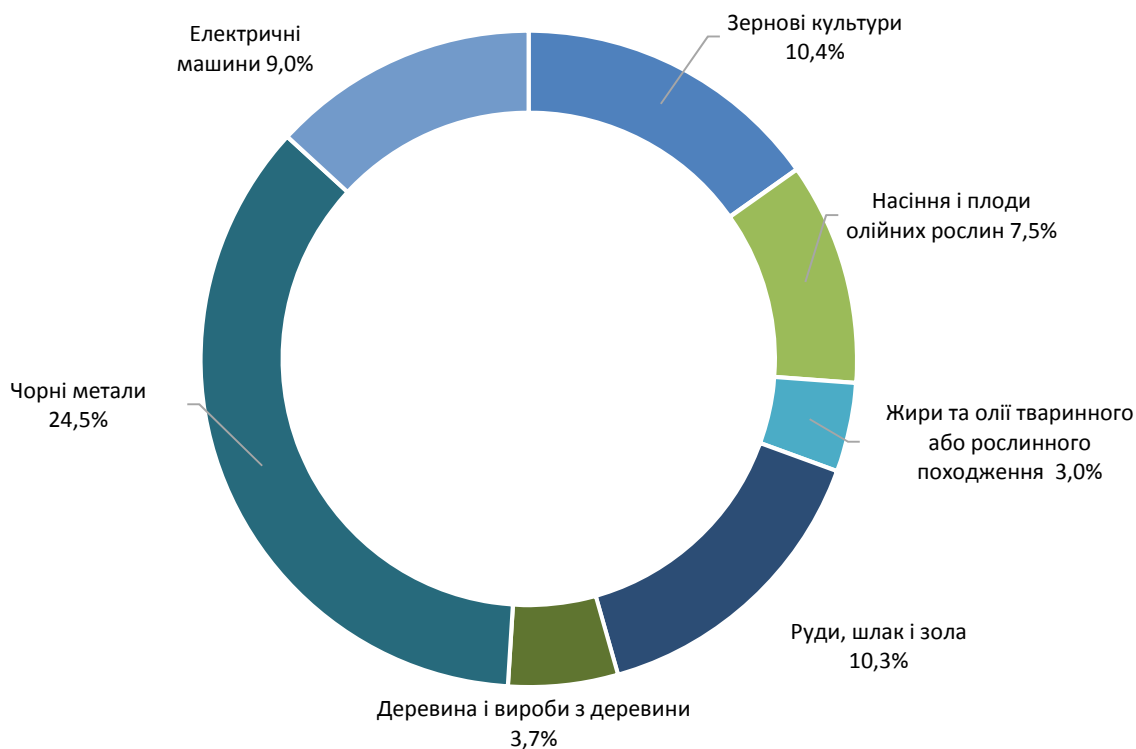

Рис. 3. Товари, які становлять основу товарного експорту України до ЄС станом на 2013 р., % до загального обсягу експорту

Розраховано і побудовано за джерелом [19].

Перспективним з точки зору подальшого нарощення можливостей українського експорту до ЄС є машинобудівний сектор промисловості. Так, у 2013 р. експорт машинобудівної продукції до ЄС був значно нижчий, ніж у 2020 р. як у вартісному, так і у відносному виразі. Незважаючи на тарифні квоти і високі технічні бар'єри входу на ринок ЄС, українським виробникам машин і устаткування вдалося скористатися перевагами лібералізації взаємної торгівлі з ЄС, про що свідчать дані табл. 2. Так, за

всіма групами машинобудівної продукції, окрім літальних апаратів, український експорт до ЄС збільшився.

З підписанням Угоди про АСАА, яка передбачає визнання обома сторонами сертифікатів відповідності промислової продукції, є перспективи підвищення обсягів експорту до ЄС і цих двох товарних груп, що перш за все вимагає їх державної підтримки і стимулювання, переходу на стандарти ЄС.

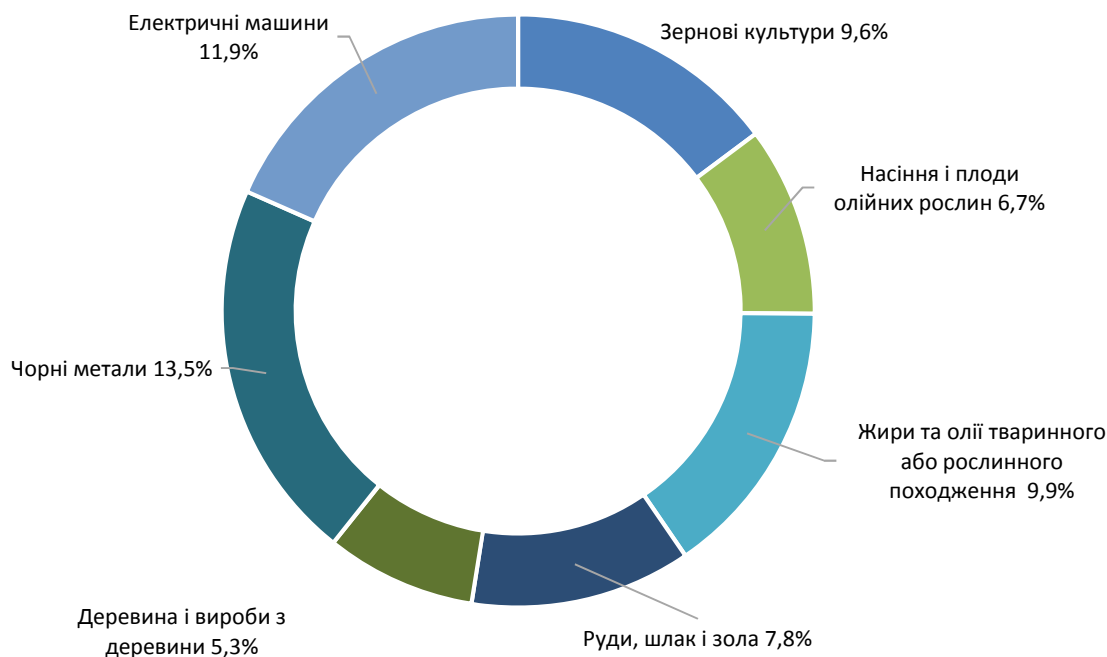

Рис. 4. Товари, які становлять основу товарного експорту України до ЄС станом на 2020 р., % до загального обсягу експорту

Розраховано і побудовано за джерелом [20].

Таблиця 2

Український експорт до ЄС за товарними групами галузі машинобудування у 2013 і 2020 рр.

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	2013 р.		2020 р.		Приріст/Зменшення (+,-)	
	тис. дол. США	у % до загального обсягу	тис. дол. США	у % до загального обсягу	тис. дол. США	%
XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	1892830,6	11,4	2746504,9	14,8	853674,3	3,4
84 реактори ядерні, котли, машини	400658,4	2,4	532764,4	2,9	132106,0	0,5
85 електричні машини	1492172,2	9,0	2213740,5	11,9	721568,3	2,9
XVII. Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	185016,7	1,1	231377,3	1,2	46360,6	0,1
86 залізничні локомотиви	130353,7	0,8	135993,5	0,7	5639,8	-0,1
87 засоби наземного транспорту, крім залізничного	26416,3	0,2	42055,4	0,2	15639,1	0,0
88 літальні апарати	12760,0	0,1	7306,5	0,0	-5453,5	-0,1
89 судна	15486,7	0,1	46021,9	0,2	30535,2	0,1

Розраховано і складено за джерелом [19; 20].

Щодо структури товарного імпорту України з ЄС, то вона, з одного боку, є більш диверсифікованою, з іншого боку, більш якісною, оскільки у ній переважає продукція з високою доданою вартістю. Основу імпорту України з ЄС складає машинобудівна продукція, частка якої у структурі товарного імпорту за період 2013-2020 рр. збільшилася, а також фармацевтична продукція; мінеральні продукти; полімерні матеріали і пластмаси. В цілому на них припадає 54,3% загального обсягу імпорту України з ЄС станом на 2020 р. (у 2013 р. – 56,0%) (рис. 5, 6).

Географія українського товарного експорту до ЄС є вельми диверсифікованою. Найбільшим експортним партнером України є Польща, на яку у 2020 р. припадало 17,6% експортних поставок до ЄС. Значні обсяги товарів Україна експортує також до Німеччини (11,1% загального обсягу товарного експорту до ЄС), Італії (10,4%), Нідерландів (9,7%), Угорщини (6,8%), Іспанії (6,7%), Румунії (5,8%) та Чехії (4,4%). У цілому на ці країни припадає 72,5% експортних поставок до ЄС [16].

Рис. 5. Товари, які становлять основу товарного імпорту України з ЄС станом на 2013 р., % до загального обсягу імпорту

Розраховано і побудовано за джерелом [19].

Рис. 6. Товари, які становлять основу товарного імпорту України з ЄС станом на 2020 р., % до загального обсягу імпорту

Розраховано і побудовано авторами за джерелом [20].

Географія імпорту України з країн ЄС, на відміну від експорту, зосереджена на двох країнах – Німеччині (22,4%) та Польщі (17,4%). У вартісному

вираженні з обома країнами Україна має від’ємне сальдо зовнішньої торгівлі. Іншими найбільшими країнами-партнерами з ЄС по обсягах імпорту є Іта-

лія (8,9%), Франція (6,2%) та Угорщина (5,9%), частки решти країн ЄС коливаються у межах 0,1% (Кіпр, Люксембург, Мальта) – 4,8% (Словаччина) [16].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підводячи підсумок результатів проведеного дослідження, можна відзначити, що, незважаючи на існуючі нерегульовані проблеми у зовнішньоторговельних відносинах між Україною та ЄС, перспективність їх розвитку є безсумнівною. Лібералізація взаємної торгівлі та відкриття європейських ринків для українських товарів і послуг є однією з найбільших переваг Угоди про асоціацію з ЄС, якою деяким українським виробникам вдалося успішно скористатися. Проте, як і раніше, у структурі товарного експорту України до ЄС переважає сировинна продукція: у 2020 р. майже третину вітчизняного експорту склали чорні метали (13,5%), зернові культури (9,6%), руди, шлак і зола (7,8%). Але позитивно, що порівняно з 2013 р., їх частка суттєво зменшилася – на 14,3%. Аналіз показав, що перспективними з точки зору подальшого нарощення експортних можливостей України до ЄС, виходячи з національних інтересів, є галузі машинобудування. Вже на даний час частка вітчизняних електричних машин у структурі товарного експорту до ЄС складає 11,9%, що майже на 3% більше ніж у 2013 р. Протягом 2013-2020 рр. за всіма групами товарів машинобудування, окрім літальних апаратів, експорт до ЄС у вартісному виразі збільшився, що свідчить про конкурентоспроможність вітчизняних виробників і затребуваність української продукції машинобудування.

За результатами аналізу визначено, що структура товарного імпорту України з ЄС є більш диверсифікованою, ніж структура її товарного експорту, і представлена здебільшого продукцією з високою доданою вартістю. Основу товарного імпорту України складає машинобудівна та фармацевтична продукція, а також мінеральні продукти, полімерні матеріали і пластмаси. У 2020 р. на ці товарні групи припадало 54,3% загального обсягу імпорту України з ЄС, що майже дорівнює показнику 2013 р. (56,0%). Такі стійкі тенденції свідчать про імпортозалежність економіки України і при збереженні

існуючої ситуації загрожують національній безпеці країни.

Для того, щоб подолати «технологічну пастку», в якій перебуває національна економіка, та диверсифікувати структуру товарного експорту України на користь продукції з високою доданою вартістю, потрібно здійснювати системні та планомірні заходи з підтримки вітчизняних виробників і, насамперед, високотехнологічного сектору промисловості з урахуванням зобов'язань, які взяла на себе Україна, підписавши Угоду про асоціацію з ЄС. Як підкреслюється автором статті [21, с. 15], Угода забороняє використання державних ресурсів шляхом надання переваг окремим підприємствам або виробництву окремих товарів, що спотворює або загрожує спотворенню конкуренції. У той же час Угода передбачає низку випадків, де така допомога є доцільною. Це, серед іншого, стосується державної підтримки виконання проектів, які мають загальноєвропейське значення та здатні вирішити серйозні проблеми в економіці країни ЄС; розвитку певних економічних сфер, галузей, якщо така допомога не має несприятливого впливу на умови торгівлі між Україною та ЄС. Отже, Україні потрібно скористатися такими передбаченими в Угоді можливостями, чому також сприятиме укладання Угоди про АСАА («промисловий безвіз»). Як інструменти підтримки експортного потенціалу вітчизняного машинобудування, перспективними вважаємо спеціальні економічні зони, наукові парки, технологічні парки та кластери. Численні дослідження українських науковців свідчать [21-31], що вони є одними з найбільш дієвих інструментів структурних перетворень в економіці, які дозволили багатьом країнам подолати технологічну відсталість, бідність та інвестиційну непривабливість. Це підтверджується досвідом багатьох країн світу, у тому числі країнами ЄС, в яких ці інноваційні структури одержали широке визнання та підтримку.

В рамках подальших досліджень актуальним є визначення умов і напрямів розвитку високотехнологічних галузей економіки, які створюють підґрунтя для посилення експортних можливостей України, виходячи з її інтересів і необхідності забезпечення національної безпеки держави.

Література

1. Укрінформ. Мінекономіки заявило про початок другої фази оцінювання для «промислового безвізу». 2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3327547-minekonomiki-zaavilo-pro-pocatok-drugoi-fazi-ocinuvanna-dla-promislivogo-bezvizu.html>.
2. United Nations Conference on Trade and Development. Key Statistics and Trends in International Trade 2020. United Nations Publications: New York. 35 p.
3. Organisation for Economic Co-operation and Development. 2020. COVID-19 and International Trade: Issues and Actions. URL: https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=128_128542-3ijg8kfswh&title=COVID-19-and-international-trade-issues-and-actions&_ga=2.254691406.710605572.1636103867-1957924661.1612328999.
4. Capuano S., Hauptmann A., Schmerer H.-J. Trade and unions: Does size matter? *Economic Modelling*. 2020. Vol. 84. P. 66-75. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2019.03.008>.
5. Ghodsi M. How do technical barriers to trade affect foreign direct investment? Tariff jumping versus regulation haven hypotheses. *Structural Change and Economic Dynamics*. 2020. Vol. 52. P. 269-278. <https://doi.org/10.1016/j.strueco.2019.11.008>.
6. Arribas I., Bensassi S., Tortosa-Ausina E. Trade integration in the European Union: Openness, interconnectedness, and distance. *The North American Journal of Economics and Finance*. 2020. Vol. 52. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.najef.2020.101167>.

7. Шепель Т. В. Сучасні реалії та перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України. *Бізнес Інформ*. 2021. № 1. С. 49-58. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-1-58-64>.
8. Інноваційне Придніпров'я: гра на випередження: монографія / О.І. Амоша, Ю.С. Залознова, С.В. Іванов, В.І. Ляшенко, І.Ю. Підоричева та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, Дніпро, 2021. 286 с.
9. Осадча Н. В. Концептуальні засади реалізації та вдосконалення експортної стратегії Запорізької області. *Вісник економічної науки України*. 2021. № 1 (40). С. 60-67. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.1\(40\).60-67](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.1(40).60-67).
10. Lyashenko V., Osadcha N., Galyasovskaya O., Knyshek O. Marketing prospects of small developed African countries assessment for traditional Ukrainian exports. *Economic Annals-XXI*. 2017. № 166 (7-8). P. 20-25. URL: <http://soskin.info/userfiles/file/Economic-Annals-pdf/DOI/ea-V166-04.pdf>.
11. Осадча Н. В., Ляшенко В. І., Галясовська О. В., Дзюба С. В. Особливості експорту агропромислової продукції в Україні та Придніпровському регіоні. *Вісник економічної науки України*. 2019. № 1. С. 82-91.
12. Підоричева І. Сектор можливостей. *Вісник. Рейтинг*. 2017. № 5-6 (7). URL: <http://www.visnuk.com.ua/uk/publication/100006804-sektor-mozhливостей>.
13. The World Bank. Exports of goods and services (% of GDP). 2021. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.ZS>.
14. The World Bank. Imports of goods and services (% of GDP). 2021. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NE.IMP.GNFS.ZS>.
15. Зовнішня торгівля України: стат. збірник / Державна служба статистики України. Київ, 2016. 102 с.
16. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами у 2020 році. Економічна статистика. Зовнішньоекономічна діяльність / Державна служба статистики України. 2021. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
17. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами у I півріччі 2021 році. Економічна статистика. Зовнішньоекономічна діяльність / Державна служба статистики України. 2021. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
18. Економічна статистика. Зовнішньоекономічна діяльність / Державна служба статистики України. 2021. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
19. Співробітництво між Україною та країнами ЄС 2014. Статистика зовнішньої торгівлі. Зовнішньоекономічна діяльність. Державна служба статистики України. 2021. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
20. Співробітництво між Україною та країнами ЄС 2020. Статистика зовнішньої торгівлі. Зовнішньоекономічна діяльність. Державна служба статистики України. 2021. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
21. Підоричева І. Ю. Спеціальні економічні зони: світова практика, досвід та альтернативна концепція для України. *Економіка промисловості*. 2020. № 1 (89). С. 5-30. DOI: <http://doi.org/10.15407/econindustry2020.01.005>.
22. Liashenko V., Pidorycheva I., Mytsenko I., Chebotarova N. The modern concept of special economic zones in Ukraine. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*. 2021. № 52. P. 85-94. DOI: <http://doi.org/10.2478/bog-2021-0015>.
23. Підоричева І. Ю. Розвиток інноваційних екосистем України в умовах глобалізації та європейської інтеграції: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03 – економіка та управління національним господарством / НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2021. 44 с.
24. Перший етап модернізації економіки України: досвід та проблеми / О. М. Алимов, О. І. Амоша та ін.; за заг. ред. В. І. Ляшенка; ІЕП НАН України, КПУ. Запоріжжя: КПУ, 2014. 798 с.
25. Кіндзерський Ю. В. Стимулювання виробництва та міжрегіональне вирівнювання через спеціальні економічні зони: досвід Польщі в контексті євроінтеграційного курсу України. *Економіст*. 2015. № 6. С. 34-38.
26. Підоричева І. Ю. Наукові парки: світова практика та реалії правового регулювання їх діяльності в Україні. *Проблеми та перспективи розвитку наукових парків України: матеріали наук.-практ. круглого столу* (м. Київ, 17 травня 2017 р.). Київ, 2017. С. 66-71.
27. Ляшенко В. І., Підоричева І. Ю., Буравченко С. Г., Стеценко О. В. Формування наукових парків: світовий досвід та можливі орієнтири для інноваційного відновлення економіки Донбасу. *Економічний вісник Донбасу*. 2021. № 2(64). С. 4-26. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-2\(64\)-4-26](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-2(64)-4-26).
28. Trushkina N., Dzwigol H., Kwilinski A. Cluster model of organizing logistics in the region (on the example of the economic district «Podillya»). *Journal of European Economy*. 2021. Vol. 20. № 1 (76). P. 127-145. DOI: <https://doi.org/10.35774/jee2021.01.127>.
29. Liashenko V., Ivanov S., Trushkina N. A Conceptual Approach to Forming a Transport and Logistics Cluster as a Component of the Region's Innovative Infrastructure (on the Example of Prydniprovsky Economic Region of Ukraine). *Virtual Economics*. 2021. № 4 (1). P. 19-53. DOI: [https://doi.org/10.34021/ve.2021.04.01\(2\)](https://doi.org/10.34021/ve.2021.04.01(2)).
30. Ляшенко В. І., Підоричева І. Ю. «Інноваційний ліфт» розвитку стартапів: концепція та алгоритм упровадження. *Інституціональна модель інноваційної економіки: колективна монографія* / за ред. В. І. Ляшенка, О. В. Прокопенко, В. А. Омельяненко; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2019. С. 131-148.
31. Ляшенко В. І., Підоричева І. Ю., Петрова І. П. «Інноваційний ліфт» як інструмент стимулювання нових видів діяльності в малому бізнесі Донбасу. *Економічний вісник Донбасу*. 2017. № 3(49). С. 11-24.

References

1. Ukrinform. (2021). Minekonomiky zaiavlyo pro pochatok druhoi fazy otsiniuvannia dlia «promyslovoho bezvizu» [The Ministry of Economy has announced the start of the second phase of evaluation for "industrial visa-free travel"]. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3327547-minekonomiky-zaavilo-pro-pochatok-drugoi-fazi-ocinuвання-dla-promislovogo-bezvizu.html> [in Ukrainian].
2. United Nations Conference on Trade and Development. (2021). Key Statistics and Trends in International Trade 2020. United Nations Publications: New York. 35 p.
3. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2020). COVID-19 and International Trade: Issues and Actions. Retrieved from https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=128128542-3ijg8kfswh&title=COVID-19-and-international-trade-issues-and-actions&_ga=2.254691406.710605572.1636103867-1957924661.1612328999.
4. Capuano, S., Hauptmann, A., Schmerer, H.-J. (2020). Trade and unions: Does size matter? *Economic Modelling*, 84, pp.66-75. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2019.03.008>.

5. Ghodsi, M. (2020). How do technical barriers to trade affect foreign direct investment? Tariff jumping versus regulation haven hypotheses. *Structural Change and Economic Dynamics*, 52, pp. 269-278. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.strueco.2019.11.008>.
6. Arribas, I., Bensassi, S., Tortosa-Ausina, E. (2020). Trade integration in the European Union: Openness, interconnectedness, and distance. *The North American Journal of Economics and Finance*, 52. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.najef.2020.101167>.
7. Shepel, T. V. (2021). Suchasni realii ta perspektivy rozvytku zovnishnoi torhivli Ukrainy [Modern realities and prospects of Ukraine's foreign trade development]. *Biznes Inform – Business Inform*, 1, pp. 49-58. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-1-58-64> [in Ukrainian].
8. Amosha, O. I., Zaloznova, Yu. S., Ivanov, S. V., Liashenko, V. I., Pidorycheva, I. Yu. et al. (2021). Innovatsiine Prydniprovnia: hra na vyperedzhennia [Innovative Dnieper: a game ahead]. Kyiv, Dnipro. 286 p. [in Ukrainian].
9. Osadcha, N. V. (2021). Kontseptualni zasady realizatsii ta vdoskonalennia eksportnoi stratehii Zaporizkoi oblasti [Conceptual Principles of Realization and Improvement of Export Strategy of Zaporizhia Region]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy – Herald of the Economic Sciences of Ukraine*, 1 (40), pp. 60-67. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.1\(40\).60-67](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.1(40).60-67) [in Ukrainian].
10. Lyashenko, V., Osadcha, N., Galyasovskaya, O., Knyshek, O. (2017). Marketing prospects of small developed African countries assessment for traditional Ukrainian exports. *Economic Annals-XXI*, 166 (7-8), 20-25. Retrieved from <http://soskin.info/userfiles/file/Economic-Annalspdf/DOI/ea-V166-04.pdf>.
11. Osadcha, N. V., Liashenko, V. I., Haliasovska, O. V., Dziuba, S. V. (2019). Osoblyvosti eksportu ahropromyslovoi produktsii v Ukraini ta Prydniprovskomu rehioni [Features of export of agro-industrial products in Ukraine and the Dnieper region]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 1, pp. 82-91 [in Ukrainian].
12. Pidorycheva, I. (2017). Sektor mozhlyvostei [Opportunity sector]. *Visnyk. Reitynh – Herald. Rating*, 5-6 (7). Retrieved from <http://www.visnuk.com.ua/uk/publication/100006804-sektor-mozhlyvostey> [in Ukrainian].
13. The World Bank. (2021). Exports of goods and services (% of GDP). Retrieved from <https://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.ZS>.
14. The World Bank. (2021). Imports of goods and services (% of GDP). Retrieved from <https://data.worldbank.org/indicator/NE.IMP.GNFS.ZS>.
15. Zovnishnia torhivlia Ukrainy [Ukraine's foreign trade]. (2016). State Statistics Service of Ukraine. Kyiv. 102 p. [in Ukrainian].
16. Heohrafichna struktura zovnishnoi torhivli tovaramy u 2020 rotsi. Ekonomichna statystyka. Zovnishnoekonomichna diialnist [Geographical structure of foreign trade in goods in 2020. Economic statistics. Foreign economic activity]. (2021). State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
17. Heohrafichna struktura zovnishnoi torhivli tovaramy u I pivrichchi 2021 rotsi. Ekonomichna statystyka. Zovnishnoekonomichna diialnist [Geographical structure of foreign trade in goods in the first half of 2021. (2021). Economic statistics. Foreign economic activity]. State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
18. Ekonomichna statystyka. Zovnishnoekonomichna diialnist [Economic statistics. Foreign economic activity]. (2021). State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
19. Spivrobotnytstvo mizh Ukrainoiu ta krainamy YeS 2014. Statystyka zovnishnoi torhivli. Zovnishnoekonomichna diialnist [Cooperation between Ukraine and EU countries 2014. Foreign trade statistics. Foreign economic activity]. State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
20. Spivrobotnytstvo mizh Ukrainoiu ta krainamy YeS 2020. Statystyka zovnishnoi torhivli. Zovnishnoekonomichna diialnist [Cooperation between Ukraine and EU countries 2020. Foreign trade statistics. Foreign economic activity]. State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
21. Pidorycheva, I. (2020). Spetsialni ekonomichni zony: svitova praktyka, dosvid ta alternatyvna kontseptsiiia dlia Ukrainy [Special economic zones: world practice, experience and alternative concept for Ukraine]. *Econ. promisl.*, 1 (89), pp. 5-30. DOI: <http://doi.org/10.15407/econindustry2020.01.005> [in Ukrainian].
22. Liashenko, V., Pidorycheva, I., Mytsenko, I., Chebotarova, N. (2021). The modern concept of special economic zones in Ukraine. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*, 52, pp. 85-94. DOI: <http://doi.org/10.2478/bog-2021-0015>.
23. Pidorycheva, I. Yu. (2021). Rozvytok innovatsiinykh ekosystem Ukrainy v umovakh hlokalizatsii ta yevropeiskoi intehratsii [Development of Innovation Ecosystems in Ukraine in the Conditions of Glocalization and European Integration]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv, IIE of the NAS of Ukraine [in Ukrainian].
24. Alymov, O. M., Amosha, O. I. et al. (2014). Pershyietap modernizatsii ekonomiky Ukrainy: dosvid ta problem [The first stage of modernization of the economy of Ukraine: experience and problems]. Zaporizhzhia, KPU. 798 p. [in Ukrainian].
25. Kindzerskyi, Yu. V. (2015). Stymuliuвання vyrobnytstva ta mizhrehionalne vyrivniuvannya cherez spetsialni ekonomichni zony: dosvid Polshchi v konteksti yevrointehratsiinoho kursu Ukrainy [Stimulation of production and interregional equalization through special economic zones: the experience of Poland in the context of Ukraine's European integration course.]. *Ekonomist – Economist*, 6, pp. 34-38 [in Ukrainian].
26. Pidorycheva, I. Yu. (2017). Naukovi parky: svitova praktyka ta realii pravovoho rehuliuвання yikh diialnosti v Ukraini [Science parks: world practice and realities of legal regulation of their activity in Ukraine]. *Problemy ta perspektivy rozvytku naukovykh parkiv Ukrainy – Problems and prospects of development of science parks of Ukraine: materials of the round table* (pp. 66-71). Kyiv [in Ukrainian].
27. Liashenko, V., Pidorycheva, I., Buravchenko, S., Stetsenko, O. Formuvannya naukovykh parkiv: svitovi dosvid ta mozhlyvi oriientyry dlia innovatsiinoho vidnovlennia ekonomiky Donbasu [Developing Science Parks: Global Experience and Possible Guidelines for the Donbas Region's Innovative Economic Recovery]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 2(64), pp. 4-26. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-2\(64\)-4-26](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-2(64)-4-26) [in Ukrainian].
28. Trushkina, N., Dzwigol, H., Kwilinski, A. (2021). Cluster model of organizing logistics in the region (on the example of the economic district «Podillya»). *Journal of European Economy*, 1 (76), 127-145. DOI: <https://doi.org/10.35774/jee2021.01.127>.
29. Liashenko, V., Ivanov, S., & Trushkina, N. (2021). A Conceptual Approach to Forming a Transport and Logistics Cluster as a Component of the Region's Innovative Infrastructure (on the Example of Prydniprovsky Economic Region of Ukraine). *Virtual Economics*, 4(1), pp. 19-53. DOI: [https://doi.org/10.34021/ve.2021.04.01\(2\)](https://doi.org/10.34021/ve.2021.04.01(2)).

30. Liashenko, V. I., Pidorycheva, I. Yu. (2019). «Innovatsiyni lift» rozvytku startapiv: kontsepsiia ta alhorytm uprovadzhennia [«Innovation lift» for start-up development: concept and implementation algorithm]. *Institutionalna model innovatsiinoi ekonomiky [Institutional model of the innovation economy]*. (pp. 131-148). Kyiv, IIE of NAS of Ukraine [in Ukrainian].

31. Liashenko, V. I., Pidorycheva, I. Yu., Petrova, I. P. (2017). «Innovatsiyni lift» yak instrument stymuliuвання novykh vydiv diialnosti v malomu biznesi Donbasu [«Innovation lift» as an instrument for stimulating new activities in the small business of the Donbas]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 3 (49), pp. 11-24 [in Ukrainian].

Миценко І. М., Сухомлин М. О., Юрченко О. В. Зовнішньоторговельні відносини України з країнами ЄС: стан, тенденції та пріоритети розвитку

У сучасних умовах ступінь залучення будь-якої країни до міжнародних економічних відносин визначається значною мірою станом її зовнішньоторговельної діяльності. Для України Європейський Союз є ключовим торговельним партнером. Підписання Угоди про асоціацію з ЄС надало українським виробникам можливість збільшення своєї присутності на європейських ринках, але водночас супроводжувалося низкою проблем і ризиків. Головними з них є тарифні квоти та високі технічні бар'єри входу на ринок ЄС. У даному дослідженні поставлено за мету проаналізувати стан і тенденції розвитку зовнішньоторговельних відносин між Україною та ЄС в умовах дії Угоди про асоціацію та зумовлених нею переваг і ризиків для вітчизняних виробників та на цій основі визначити пріоритети поглиблення цих відносин з урахуванням національних інтересів як передумови підвищення конкурентоспроможної економіки України.

Встановлено, що Україна має потенціал для активізації експортних можливостей в цілому та з Європейським Союзом, зокрема. Внесення змін до Угоди про асоціацію, підписання Угоди про АСАА є необхідними інституційними підвалинами, драйверами, які дозволять Україні активізувати, поглибити та диверсифікувати торговельну діяльність з країнами ЄС.

Виявлено, що у структурі товарного експорту України до ЄС переважає сировинна продукція, однак, порівняно з 2013 р., її частка суттєво зменшилася – на 14,3%. Структура товарного імпорту України з ЄС є більш диверсифікованою, його основу складає машинобудівна та фармацевтична продукція, а також мінеральні продукти, полімерні матеріали і пластмаси. Частка цієї продукції у загальному обсязі товарного імпорту України упродовж 2013-2020 рр. залишається високою і коливається у межах 54-56%. Такі тенденції свідчать про імпортозалежність економіки України і вимагають невідкладного вирішення.

За результатами аналізу визначено, що перспективними з точки зору подальшого нарощення експортних можливостей України до ЄС є галузі машинобудування. Для їх підтримки та розвитку запропоновано здійснювати системні та планомірні заходи з урахуванням зобов'язань, які взяла на себе Україна, підписавши Угоду про асоціацію з ЄС. В якості інструментів підтримки експортного потенціалу вітчизняного машинобудування, зокрема, та економічного потенціалу національної економіки в цілому розглядаємо спеціальні економічні зони, наукові парки, технологічні парки та кластери. Ефективність цих структур підтверджена численними дослідженнями та успішним міжнародним досвідом.

Ключові слова: міжнародні економічні відносини, зовнішньоторговельна діяльність, експорт, імпорт, Угода про асоціацію України з ЄС, експортний потенціал України, машинобудування.

Mytsenko I., Sukhomlyn M., Yurchenko O. Foreign Trade Relations of Ukraine with the EU Countries: State, Trends and Development Priorities

In modern conditions, the involvement degree of any country in the international economic relations is determined to a significant extent by the state of its foreign trade activities. For Ukraine, the European Union is a key trading partner. The signing of the Association Agreement with the EU provided Ukrainian producers with the opportunity to increase their presence in European markets, but at the same time it was accompanied by a number of problems and risks. The main ones are tariff quotas and high technical barriers to entry into the EU market. This study aims to analyze the state and development trends of foreign trade relations between Ukraine and the EU under the conditions of the Association Agreement and the resulting benefits and risks for domestic producers and, on this basis, substantiate the priorities of deepening these relations, taking into account national interests as a prerequisite for increasing the competitive economy of Ukraine.

It was found that Ukraine has the potential to enhance export opportunities in general and with the European Union in particular. Amendments to the Association Agreement, the signing of the ACAA Agreement is a necessary institutional framework, a driver that will allow Ukraine to intensify, deepen and diversify its trade activities with the EU countries.

It was revealed that raw materials prevail in the structure of Ukraine's merchandise exports to the EU, however, compared to 2013, its share has significantly decreased - by 14.3%. The structure of Ukraine's merchandise imports from the EU is more diversified, it is based on engineering and pharmaceutical products, as well as mineral products, polymer materials and plastics. The share of these products in the total volume of Ukraine's merchandise imports during 2013-2020 remains high and ranges from 54-56%. Such trends testify to the import dependence of the Ukrainian economy and require an urgent solution.

Based on the results of the analysis, it was determined that machinery-producing industries are promising from the point of view of further increasing the export opportunities of Ukraine to the EU. To support and develop them, it is proposed to carry out systematic and systematic measures, taking into account the obligations that Ukraine assumed by signing the Association Agreement with the EU. Special economic zones, science parks, technology parks and clusters are considered as tools to support the export potential of domestic engineering and the economic potential of the national economy. The effectiveness of these structures has been confirmed by numerous studies and successful international experience.

Keywords: international economic relations, foreign trade, export, import, Association Agreement between Ukraine and the EU, export potential of Ukraine, machinery-producing industry.

Миценко І. М., Сухомлин М. О., Юрченко О. В. Внешнеторговые отношения Украины со странами ЕС: состояние, тенденции и приоритеты развития

В современных условиях степень вовлечения любой страны в международные экономические отношения определяется в значительной степени состоянием её внешнеторговой деятельности. Для Украины Европейский Союз является ключевым торговым партнером. Подписание Соглашения об ассоциации с ЕС предоставило украинским производителям возможность увеличения своего присутствия на европейских рынках, но в то же время сопровождалось рядом проблем и рисков. Главными из них являются тарифные квоты и высокие технические барьеры входа на рынок ЕС. В данном исследовании поставлена

цель проанализировать состояние и тенденции развития внешнеторговых отношений между Украиной и ЕС в условиях действия Соглашения об ассоциации и обусловленных ею преимуществ и рисков для отечественных производителей и на этой основе определить приоритеты углубления этих отношений с учетом национальных интересов как предпосылки повышения конкурентоспособной экономики Украины.

Установлено, что Украина имеет потенциал для активизации экспортных возможностей в целом и с Европейским Союзом, в частности. Внесение изменений в Соглашение об ассоциации, подписание Соглашения об АСАА является необходимой институциональной основой, драйвером, которые позволят Украине активизировать, углубить и диверсифицировать торговую деятельность со странами ЕС.

Выявлено, что в структуре товарного экспорта Украины в ЕС преобладает сырьевая продукция, однако по сравнению с 2013 г. ее доля существенно уменьшилась – на 14,3%. Структура товарного импорта Украины из ЕС более диверсифицирована, его основу составляет машиностроительная и фармацевтическая продукция, а также минеральные продукты, полимерные материалы и пластмассы. Доля этой продукции в общем объеме товарного импорта Украины на протяжении 2013-2020 гг. остается высокой и колеблется в пределах 54-56%. Такие тенденции свидетельствуют об импортозависимости экономики Украины и требуют безотлагательного решения.

По результатам анализа определено, что перспективными с точки зрения дальнейшего наращивания экспортных возможностей Украины в ЕС являются отрасли машиностроения. Для их поддержки и развития предлагается осуществлять системные и планомерные мероприятия с учетом обязательств, которые взяла на себя Украина, подписав Соглашение об ассоциации с ЕС. В качестве инструментов поддержки экспортного потенциала отечественного машиностроения, в частности, и экономического потенциала национальной экономики в целом рассматриваются специальные экономические зоны, научные парки, технологические парки и кластеры. Эффективность этих структур подтверждена многочисленными исследованиями и успешным международным опытом.

Ключевые слова: международные экономические отношения, внешнеторговая деятельность, экспорт, импорт, Соглашение об ассоциации Украины с ЕС, экспортный потенциал Украины, машиностроение.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2021

Прийнято до друку 24.09.2021